

Tankom

regényrészlet

Ágcsernyő

Este a szovjet elvtársak visszavonatoztak Ungvárra aludni, a csehszlovákok pedig abban a hálókocsiban éjszakáztak, amivel jöttek. Engem a határállomás épületében szállásoltak el. És nem kellett csalódnom a barátomban, mert este meglátogattott. Nagyon jól beszélgettünk, és beigazolódott, amit eleve gondoltam: Špión barátom Bil'ak elvtárs barátjaként jött ide, mert a fejlett szocializmusban már nincs különbség az egyszerű dolgozók és a vezetők között: a dolgozók is részt vehetnek a vezetők tárgyalásain, hiszen valójában ők is vezetők. Ez természetes.

– Figyelj, főhadnagy. Nagyszerű, amit te itt csinálsz – lelkesedett a barátom, Špión. – A munkád, amivel segíted a népeink barátságát. De holnap lesz a legfontosabb. A titkos megbeszélés.

– Még titkosabb? De hiszen már ez is titkos, ami idáig volt.

– Persze, hogy ez is titkos, de a holnapi annyira titkos lesz, hogy még ennek a titkosnak a résztvevőinek is titkos, mert ők sem tudhatják.

– Azta, de klassz – mondtam –, a titok a titokban.

Reggel a szovjetek megint eljöttek, este megint visszavonatoztak Ungvárra, aztán megint eljöttek, és teljes volt a barátság. A harmadik napon ebédszünetben Špión behívott a vécébe, és azt mondta, hogy várjunk, mert mindjárt érkeznek a barátaink is, és tolmácsolnom kell nekik. Jött is Bil'ak elvtárs, a Szlovák Kommunista Párt Központi Bizottsága főtitkára, kedvesen bólintott felém, miközben kigombolta a sliccét, aztán újra nyílt az ajtó, belépett Seleszt elvtárs, a szovjet PB tagja, ő is pisilt, de látszott, hogy mérges, és nagyon komolyan mondta Bil'aknak, hogy nem várhatnak tovább a levéllel.

– Maguk mit képzelnék, Bil'ak? Meddig várjunk még? Harckészültségben van maguk miatt az egész Varsói Szerződés. Hány ilyen időhúzó találkozási kell még szerveznünk? Mit gondol, meddig tart Brezsnyev elvtárs türelme? Meddig kell még mosolyognia ezekre az árulókra? Meddig kell még utazgatnia mindenféle vasúti kocsikban a maguk trehánytsága miatt? Szégyellje magát! Írják már meg azt a levelet, hogy végre elkezdhessük! Micsoda dolog ez? Mit tehetetlenkednek? Szedjék össze magukat!

– Igenis, Seleszt elvtárs, de mi...

– Ne akarja megmagyarázni – mondta Seleszt, miközben rázogatta a füttykösét a piszoár fölött –, Brezsnyev elvtárs üzeni, hogy ha jól akar, járjon a végére, de gyorsan. Mit gondol maga, meddig fog még Brezsnyev az ellenforradalmárokkal

huzakodni? Azt hiszi, nem lenne jobb dolga Leonyid Iljicsnek ebben a kurva melegben?

– De igenis...

– Azt hiszi, nem lenne jobb neki a Krímben? Vagy nem lenne jobb, ha e helyett a színészkedés helyett inkább harcolna a világbékeért az amerikaiak ellen? – Seleszt begombolta a sliccét, és kulturáltan kezét mosott. – A felelőtlen viselkedésével maga leértékeli Brezsnyev elvtársat.

– De én nem... Isten őrizz...

– Ne beszéljen. Isten nincs. Igenis, maga megsérti Brezsnyev elvtársat. Idefigyeljen, Bil'ak. Kap egy utolsó lehetőséget. Augusztus 3-án Bratyiszlavában a VSZ csúcstalálkozón találkozunk ugyanígy a vécében. Hozza magával a cseh-szlovák nép segélykérő levelét. Ez Brezsnyev parancsa. Megértette?

– Megértettem, Seleszt elvtárs – Bil'ak is befejezte a vizelést, de nem tudott az öltözködésre figyelni, rémülten tartotta a kis fütykösét az ujjai között.

– Nahát akkor – mondta Seleszt a kezét törölgetve. – Írógépe van?

– Igenis van.

– Nahát akkor. Csak meg tud írni vele egy egyoldalas levelet. Daszvidányja – mondta, és kiviharzott a vécéből.

Tikkasztó nyárközépe volt. Fáradt szöcskék zizegtek a sínek mellett, a magasban egy ölyvpár keringett, és vijjogott néha, szovjet különleges munkatársak álltak mindenfelé a környéken; fekete gőzmozdonyok, elejükön nagy vöröscsillagokkal vonszoltak át az állomáson hosszú tehervonatokat. A faluban lelket sem lehetett látni; ha néha feltámadt valami kis szellő, a kerti lombokból kivillant egy-egy szem érett őszibarack.

A tárgyalókocsiban Seleszt elvtárs barátságosan mosolygott, Brezsnyev szemöldökén lógott egy áttetsző csepp, Dubček pedig mit sem tudott semmiről, biztosan csak az életszínvonalon, a demokrácián, a szabadságon és más demagóg ellenforradalmi szólamokon járt az esze. Nem valami felnőtt módon viselkedett.

Persze elejétől fogva megismert engem.

– Jön-e hozzánk vadászni a télen, főhadnagy elvtárs, Kistapolcsányba? – kérdezte mosolyogva. – Most aztán majd úgy intézzük, hogy az enyém mellett legyen a lőállása, aztán majd összeszokunk, és nem lesz semmi baj; Kádár elvtárs is örülni fog, meglátja.

Odaadás és szeretet sugárzott belőle, és látszott, hogy nem foglalkozik azzal, hogy Vasil Bil'ak neki jobb barátja-e vagy a szovjeteknek jobb barátja, hanem a fene tudja, mivel foglalkozott, biztosan azzal, hogy hogyan ássa alá a néphatalmat. Szörnyen kiábrándultam belőle. Könnyelmű és gyenge ember, gondoltam. Mert hagyta, hogy megtévesszék a nyugati imperialisták. De majd hogy meglepődik.

Az apák

Alexander Dubček elvtársat még a januári vadászaton szerettem meg. Volt valami lelkesült jóság a hangjában, és volt valami gondoskodás is. Közelség. Csillogtak a szemei, hitt abban, amit mondott, és ez a hit nem méricskélte az előnyöket meg a hátrányokat, Dubček elvtárs nekivágott a problémák megoldá-

sának; került, amibe került, fogjon bár össze ellene az egész világ. Illetve csak a fél világ, a béke ellenségei ott nyugaton. Azt gondoltam, hogy ha majd Ulbricht elvtárs az NDK-ból ellátogat hozzám Prágába, és beszélget velem, nagyon meg fogja szeretni, hiszen mindketten jó kommunisták és rendes emberek; és ha majd Dubček elmegy Bulgáriába Todor Zsivkovhoz, nagyon jól fogják érezni magukat együtt, és a lengyel Gomulka elvtárs is igaz barátja lesz. De nem úgy lett.

Erős, szoros és biztonságos közösséget éreztem Dubčekkel. Nem mondom, Kádár elvtárs is gondoskodó. De ő túl nagy. Óriási. Hatalmas lény az emberiség őskorából. Egy angyal. Persze tudom, hogy nincsenek angyalok, ahogy Isten sincs, vagy Ördög sincs, és hogy további tudománytalan lények sincsenek, például kentaurók, sellők, koboldok vagy boszorkányok; ezeket csak a kizsákmányoló osztályt szolgáló idealista értelmiségiek eszelték ki, hogy a dolgozókat megfélemlíthessék velük, és így az idealista értelmiség burzsoá kenyéradói a dolgozó tömegeket kizsákmányolhassák. Tehát csak jelképesen mondtam, hogy Kádár elvtárs angyal, művészileg, mert a történelmi materializmus a maga letisztult egyszerűségében nem tudja megfelelően érzékeltetni az ő nagyságát, és hogy ami ennyire óriási, az a hatalmas nagysága miatt sajnos túl távol van tőlünk. Én ilyen távolból néztem fel Kádár Jánosra, ilyen mérhetetlen nagy tisztelettel és csodálattal, közben pedig ott volt az az áthatolhatatlan távolság, amely fölött az ő elhú gondolkodása ívelt. Az angyalok félelmetesek is kicsit.

De emellett Kádár elvtárs bölcs és ravasz nagypapa. Ősapa. Mindentudó törzsfőnök, aki az őskommunizmus osztályellentétektől mentes bölcsőjében dajkálta a csecsemő emberiséget. Láta a földre csapódó meteorokat, láta a még vörösén izzó Holdat, láta az első partra ugró halat, amint hullóvé válik, láta a sárkányokat, látott születést, harcot, életet és halált.

Ezt érezték a testvérpártok vezetői is Kádár Jánoson, és ezért volt ő a legtekintélyesebb első titkár a Béketáborban. Leonyid Brezsnyev után. Mindenki kicsit úgy érezte, mintha Kádár János az apukája lenne, a frissen megválasztott, fiatal Dubček pedig még inkább úgy érezte. Hiszen ez a hatalmas angyali kommunista itt volt neki a szomszédban. Egészen közel volt, akármikor átugorhatott hozzá megkérdezni, hogy mit csináljon egy kritikus helyzetben, hogyan döntsön, amikor döntenet kell, vagy hogy csak meséljen neki Kádár János a hosszú élete gazdagságából, és adja át hatalmas tapasztalatait. Dubček apának akarta őt, én pedig Dubčeket akartam apámnak.

Annál súlyosabb volt a csalódásunk: Kádár elvtársé és az enyém.

A döntés

Motoros gyorsfutár csöngetett az ajtónkon. Tartalék bukósisakot is hozott, fel kellett ülnöm mögé a motorra, és percek alatt a Jászai téri Fehér Házba vitt.

Leültettek Kádár elvtárs dolgozószobájában, közvetlen közelről nézett rám a fehér, mázas porcelán Lenin a sildes munkássapkája alól, aztán hamarosan besietett Kádár elvtárs, kezet fogott velem, és azt mondta:

– Még öt perc, köszönöm, hogy eljött, főhadnagy elvtárs, mindjárt hív Leonyid Brezsnyev. Jöjjön be, Csémi elvtárs – mondta még, mert az ajtóban feltűnt egy

altábornagy is, én persze felugrottam, az altábornagy kezét fogtam velem; Csémi Károly hadügyminiszter-helyettes. Czinege Lajos tegnap szabadságra ment.

Leültek, szétteregették az irataikat, gondterhelt félmondatokat váltottak; rájöttem, hogy a szomszéd teremből jöttek át, ahol most ért véget a PB-ülés, és valami történt azon a PB-ülésen. Nekem elfelejtettek szólni, hogy üljek le.

Csörgött a telefon, előbb csak a titkárnő szólt a külső irodából, hogy a Kreml már a vonalban van, Kádár intett, hogy üljek már le, aztán személyesen Leonyid Iljics beszélt. Aggódó hangon kérdezte, hogyan döntött a PB a szovjet kérésekről.

– A PB hozzájárul, hogy Kazakov hadseregtábornokot felmentsék a VSZ törzsfőnökségéből – mondta Kádár elvtárs.

– Da. Ladna – mondta Brezsnyev kimerően. – És a többi problema?

– A PB egyetért Stemenko hadseregtábornok kinevezésével a VSZ törzsfőnökségének élére.

– Harasó – mondta Brezsnyev türelmetlenül. – Szpasziba.

– Továbbá tudomásul vesszük, hogy a hadgyakorlattal kapcsolatban... A tervezett hadgyakorlattal kapcsolatban egy szovjet hadosztály Magyarország területén átvonul – mondta Kádár János egyre sötétebb ábrázattal –; hiszen úgymint itt vannak az országban a szovjet Déli Hadseregcsoport csapatai. Szerencsére.

– Harasó, harasó – mondta Leonyid Iljics, és most már nem szólt, hogy mondjuk már, mi lesz azzal, ami még hátra van, de tudtam, hogy még nincs vége, mert Leonyid Iljics úgy várt valamit a vonal végén, hogy majd kilógott a telefonkagylóból.

– Továbbá, khm, a szóban forgó és tervezés alatt álló hadgyakorlat... tehát a hadgyakorlatra vonatkozó javaslataikat illetően tájékoztatom önt, Brezsnyev elvtárs, hogy a hadgyakorlaton egy... – Csémi Károly altábornagy elvtárs itt a mutató- és a hüvelykujját egymáshoz közelítve hevesen mutogatta Kádár Jánosnak, hogy csak egy kicsit, csak egy kicsit –, hogy a tervezett hadgyakorlaton egy csökkentett állományú hadosztállyal tudunk részt venni – hörögte végül Kádár János, aztán csak meredt maga elé, és nem is figyelt a Brezsnyev elvtársból kitörő szóáradatra, hiába fordítottam neki minden tudásomat összeszedve:

– Ez... Ez annyira, annyira csugyésznyij! Ez annyira drága nekünk, igen, igen, Kádár elvtárs, azt mondom, drága, drága, ez olyan drága nekünk, a mi pártunk számára és a mi barátságunk számára, a mi nagy barátságunk számára, hogy nincsenek szavak, hogy ezt kifejezzem önnek. A mi internacionalista testvéri szövetségünk számára ez a legdrágább, a legbecsesebb, amit adhatnak nekünk önök, az önök népe. A népeink barátsága és testvéri szövetsége, és az önök pártja. A népeink hálásak ezért önnek, Kádár elvtárs, önöknek, magyar kommunistáknak, hálásak a Szovjetunió népei, az Orosz Szovjet Szocialista Köztársaság, a Türkmén Szovjet Szocialista Köztársaság, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság, a Belorusz... Nem is sorolom tovább, hálásak önnek a Szovjetunió és a többi szocialista országok, Bulgária, Lengyelország, az NDK, Kuba, Románia, khm, Jugoszlávia, Albánia, Kína – itt Brezsnyev köhögött, de máris ellenállhatatlanul folytatta –, Észak-Vietnám és Észak-Korea népe, és hálás, nagyon hálás a csehszlovák nép, igen Csehszlovákia lesz a leghálásabb, ez annyira drága a mi számunkra, annyira drága az, hogy nem egyedül kell benyomulnunk, illetve gyakorlatoznunk, hanem önök velünk lesznek... a hadgyakorlaton, ez annyira drága, hogy arra nincsenek szavak, és amíg élek, ezt nem felejttem el önöknek, igen, amíg élek, amíg csak élek.

A beszélgetés után valamelyikük nem jól tette le a kagylót, halk szaggatott bűgás hallatszott, Kádár János és Csémi Károly még egy darabig ültek, egymáshoz sem beszéltek, én pedig nem tudtam, mit csináljak. Az alakiasság szabályai szerint nem állhattam fel és sompolyoghattam el csak úgy. A szabályos az lett volna, ha katonásan, harsány hangon kérek engedély a távozásra, ha már maguktól nem mondják. De valahogy nem éreztem illendőnek felriasztani őket.

Dal a bizalomról

Ekkor különös dolog történt: Csémi altábornagy halkán énekelni kezdett:

Az árulók báládja

Hercegem, mit tettünk mi most?
hisz bíznak bennünk a csehek,
s ha aláírjuk ezt a fost,
mivé lesz a néphadsereg?
A barátunk, mikor vihar zúg,
segít, és mellettünk kiáll,
de ha hátulról fejbe basszuk,
tudd, hogy a Júdásnak mi jár.

Mert az oroszok messze vannak,
s könnyen dumálnak messziről,
de bizony, ezerszer jaj annak,
aki jószomszédjára tör.
Mert sok-sok magyar lakik ott,
és őket verik majd pofán,
mert ők lesznek az árulók,
s tudod, a Júdásnak mi jár.

Régen odajártunk hódítani,
de ők mostanában szeretnek;
és ott van Karlovy Vary;
hogyan lesz, ha a tankok bemennek?
Nekik épp jó a Balaton,
nekünk meg éppen jó a Tátra,
mondhatom, ki van a faszom,
maradjunk csak a laktanyába'.

Herceg, ha ezt most megteszed,
és tankokat lát ez a nyár,
bízhatsz bennem, veled leszek,
de tudd, a Júdásnak mi jár.

Pozsony

Augusztus elején Pozsonyban mindenki ott volt; a VSZ összes országainak teljes vezetősége, még szabadságra sem mehetett senki. Todor Zsivkovék hiába ábrándoztak a várnai Aranyhomokról, Walter Ulbrichték az NDK fenséges Balti-tengeri dűnéiről, Gomulkaék szintén a lengyel tengerpart fenséges Balti-tengeri dűnéiről, és Kádár János meg a magyar elvtársak is hiába ábrándoztak a Balaton vize felett a hőségben remegő délibábian sikló fehér vitorlákról, nem mehettek sehová, mert a csehszlovákokkal kellett foglalkozni. Micsoda nyár volt! Mire nem képes a népek testvérisége és a kommunisták internacionalista önfeláldozása. A baráti vezetők közül hányan morzsoltak el a foguk között halk, imára emlékeztető mondásokat Alexander Dubčekről és pártjáról ezekben a napokban – persze ezek nem imák vagy fohászok voltak valójában, hiszen az ilyesmit eltöröltük.

Csak Nicolae Ceaușescu úszkálhatott önfeledten a Fekete-tengerben Constanțánál, mert a románokat megint nem hívta meg senki, és Ceaușescu szintén biztos, hogy nem imádkozott.

Reggeltől estig dolgoztam a hivatalos tárgyalásokon a plenáris üléseken és a szekciókban, aztán esténként a féltitkos és a titkos tárgyalásokon, mígnem eljött a pillanat, amikor egyszer a büfében a barátom, Špión mellém surrant és ezt énekelte:

– Pani a paní, vím jak se rušížal...

Nagyot dobbant a szívem, ahogy ráismertem Karel Gott melódiájára, és hal-kan ezt válaszoltam:

– Játíhnuđuší jen k lady Carneval...

Ez volt a titkos jelünk, ebből tudtam, hogy itt az idő. Gyorsan kimentem a folyosóra, és elindultam a vécé felé, mert most következett a titkos-titkos tárgyalás, amelyen népek sorsa fordult meg.

A vécében vártunk, váraoztunk, időnként bejött egy-egy elvtárs az ülésteremből, és csodálkozva nézett ránk, odaállt a fal mellé vizelni, némelyik közben hátrahátra sandított, hogy csinálunk-e valamit, de mi nem csináltunk semmit, és nem is beszélgettünk, mert nem volt kedvünk abban a fertőtlenítőszagban kinyitni a szánkat. Volt, aki beült egy fölkébe, mi pedig csak álltunk, telt-múlt az idő, és csak álltunk, a fölkéből időnként különös zajok hallatszottak, egyre kellemetlenebb volt az egész, végül megérkezett Vasil Bil'ak elvtárs, a szlovák KB első titkára, és most már hárman váraoztunk, talán egy félóra is eltelt így, közben az emberek jöttek-mentek, egyikük enyhén támolygott, aztán térdre borult az egyik fölkében, az ajtót sem csukta magára, és nehezen, keservesen hányni kezdett, ekkor végre ismét nyílt az ajtó, és megjelent Seleszt elvtárs, a Szovjetunió Kommunista Pártja Politikai Bizottságának tagja, Brezsnyev elvtárs bizalmasa, és rárivallt Bil'akra, hogy elhozza-e végre valahára a levelet. Bil'ak elvtárs kapkodva nyúlkaált egyik zsebéből a másikba, Seleszt erre csak sóhajtott, és csóválta a fejét, ő is elmorzsolta a foga között, hogy durák, de éppolyan türelmes volt, ahogy a többi kommunista is éppen a legnehezebb helyzetekben a legtürelmesebb és legmegértőbb, mert tudják, hogy a világforradalom győzelmének záloga az, ha összefognak az amerikai tőkészek ellen, és a harcban egymást támogatják. Vagy éppen az NSZK-tőkészek ellen.

Bil'ak megtalálta a levelet a nadrágzsebében, és mindenki felsóhajtott: Špión és én megkönnyebbülten, Seleszt pedig lemondóan. Aztán megfogta a papírt,

forgatta, betűzgette, felnézett, rámeresztette a szemét Bil'akra, állkapcsa lassan leereszkedett az elképedéstől, és amikor a száját így eltátotta, nem tört ki belőle az üvöltés, hanem becsukta a kis száját, és ezt sziszegte türelmesen:

– Sto éto?

– Mi ez? – fordítottam én.

– Hát a levél, Seleszt elvtárs. Izé. A csehszlovák nép segítséget kér a szövetséges országoktól. Baráti segítséget – Bil'ak zsebkendővel törölgette a homlokáról az izzadságot; valaki benyitott a folyosóról, de megtorpant, aztán szépen halkán visszahátrált, és csendben visszacsukta az ajtót.

Én nem tudtam elolvasni a papírt, sosem derült ki számomra, hogy hogyan fogalmazott a csehszlovák nép, vagy hogy milyen volt a helyesírása, mert Seleszt elvtárs nem mutatta meg nekem, pedig eleve azért voltam ott, hogy csehszlovákról oroszra fordítsam neki. Azt ugyan láttam, hogy a papír kissé gyűrött volt, de biztosan csak Bil'ak zsebében gyűrődött meg, és ez természetes is ilyen titkos mozgalmi konspiráció esetén; voltak rajta kisebb foltok is, talán a kávécsészé alja hagyott rajta nyomot, amikor éjszakákon át dolgoztak rajta a forradalmi erők, és azt is láttam, hogy itt-ott áthúzott rajta egy-egy szót a munkásosztály vagy a párt, és az áthúzás fölé írt egy másik szót kézzel, de hát ilyesmit még én is szoktam csinálni a leveleimben.

– Ez? Ez tehát Csehszlovákia segítségkérése a burzsoá-nacionalista ellenforradalmi veszélyben? – Seleszt a csücskénél fogva lógatta a papírt. – Éto?

– Áno. Azazhogy dá. Azazhogy ez a csehszlovák nép és a párt segítségért kinyújtott jobb keze – mondta Bil'ak elvtárs magas hangon.

– Eto piszmó? Ezt adjam Brezsnyev kezébe? Bassza meg. És ez mi itt? Ez egy helyesírási hiba. Én nem sokat tudok a maga nyelvén, de még én is látom. Ki írta ezt? A takarítónőm jobban gépel ennél. Azt kérdeztem, ki írta?

– Hát én. És még Indra elvtárs is segített.

– Ó, Goszpodine! De hát miért nem tisztáztatták le a titkárnövel?

– De hát Seleszt elvtárs. A titkárnövel? A titkárnök is Dubčekékért lelkesedik.

– Akkor Indra titkárnökjével.

– Hát ő is utálja az orosz... a szovjeteket. Seleszt elvtárs, kérem, ne haragudjon, de maga nem tudja, mi megy ebben az országban. Magunkra maradtunk, kérem.

Seleszt elvörösödött, aztán látszott, hogy mégsem fogja megütni a guta, mert elsápadt, aztán még az is lehet, hogy valami sajnálatfélét érzett Bil'ak elvtárs iránt, végül pedig csak ennyit mondott:

– Igyiot.

Ezt nem fordítottam le Bil'ak elvtársnak, mert gondoltam, hogy művelt ember, és felismeri, hogy Seleszt elvtárs Dosztojevszkij egyik regényének címét idézte eredetiben, és bár Dosztojevszkij nem nevezhető sem kommunista, sem munkás írónak, de viszontagságai a szibériai száműzetésben a cári elnyomó rezsim idején mégis egészen hitelessé tették Seleszt elvtárs gondolatát.

Ezzel az utolsó akadály is elhárult az internacionalista segítségnyújtás elől. A fülkében öklendező elvtárs feltápászkodott, hátrasimította a szenvedéstől csapzott ősz tincseit kopaszodó homlokán, ránk emelte dúlt tekintetét, aztán visszazökkent az ülökére.